

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Nationalekonomiska Institutionen

Utländska studenter på masterutbildningar i Sverige

Ur ett individekonomiskt och samhällsekonomiskt perspektiv

NEKK01 Kandidatuppsats

Författare: Lina Ahlin, 830511-2503

Handledare: Inga Persson

Juni 2009

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1. Problemformulering och syfte.....	3
1.2. Teori, metod och material.....	4
1.3. Definitioner av centrala begrepp.....	4
1.4. Avgränsningar.....	5
1.5. Disposition.....	5
2. Bolognaprocessen: för en bättre utbildning.....	6
2.1. Bakgrund.....	6
2.2. Bolognaprocessen i Sverige.....	7
2.3. Utvecklingen av antalet utländska studenter i Sverige.....	9
3. Teoretiskt ramverk.....	12
3.1. Individens utbildningsinvesteringar.....	12
3.2. Samhällsekonomiska kalkyler över utbildningsinvesteringar.....	19
3.3. Offentligekonomiska aspekter på utbildningsinvesteringar.....	22
3.4. Kort sammanfattning av det teoretiska ramverket.....	22
4. Analys av incitament och kostnader.....	23
4.1. Individens incitament och kostnader.....	23
4.1.1. Individens väljer att inte studera vidare på en masterutbildning.....	24
4.1.2. Individens väljer att studera till en masterexamen i hemlandet.....	24
4.1.3. Individens väljer att studera till en masterexamen i Sverige.....	25
4.1.4. Individens väljer att studera till en masterexamen i ett annat land än Sverige eller hemlandet.....	26
4.1.5. Andra bestämningsfaktorer som kan påverka individens val av studieland.....	27
4.1.6. Individekonomiska effekter av antalet utländska studenter på masternivå.....	28
4.2. Samhällets incitament och kostnader.....	29
4.2.1. Samhället rekryterar inga utländska studenter.....	30
4.2.2. Samhället rekryterar ett bestämt, begränsat antal utländska studenter till master- utbildningar.....	30
4.2.3. Samhället rekryterar ett obestämt antal utländska studenter.....	33
4.2.4. Samhällsekonomiska effekter av antalet utländska studenter i Sverige.....	33
4.3. De offentligekonomiska incitamenten och kostnaderna.....	35
4.3.1. Effekter av den offentligekonomiska kalkylen.....	35
4.4. Sammanfattning av analysen.....	37
5. Avslutande diskussion och sammanfattning.....	38
5.1. Sammanfattning av effekterna av antalet utländska studenter på masternivå.....	38
5.2. Kostnadseffektivitet.....	39
5.3. Den nationella strategin.....	40
5.4. Avslutning.....	41
6. Källförteckning.....	43

1. Inledning

Det är ungefär två år sedan Bologna-processen med dess nya examensstruktur implementerades i det svenska högskolesystemet. Under hösten 2008 utkom en rapport från Riksrevisionen om de nya utbildningar som införts i Sverige sedan hösten 2007. Där framkom det att många av masterstudenterna var utländska studenter, antingen inom utbytesprogram eller s.k. *free-movers* (RiR 2008:22). Under våren 2009 utgavs därefter en analys från Högskoleverket med statistik över de nya masterutbildningarna och hur många utländska studenter som läste i Sverige. Andelen utländska masterstudenter låg på mellan 12 % vid Högskolan i Kristianstad och 99 % på Blekinge Tekniska Högskola (HSV nr 2009/1).

Det var när Högskoleverket publicerade sin analys med ovanstående siffror som jag började fundera över varför så många utländska studenter läste i Sverige. Vad var det som var så speciellt med masterutbildningar i Sverige som gjorde det så populärt? Och hur kunde det vara effektivt då det kan antagas att masterutbildningar generellt sett är mer kostsamt än grundläggande utbildning både för samhället och för individen?

1.1. Problemformulering och syfte

Utifrån Bologna-processen i det svenska högskoleväsendet är uppsatsens syfte att problematisera och belysa de kostnader och intäkter som en internationaliserad utökad högre utbildning medför, samt att diskutera hur detta är förenligt med den höga andelen utländska studenter på avancerad nivå. Ämnet kommer att diskuteras ur ett individekonomiskt samt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, men delvis även ur ett offentligeekonomiskt perspektiv. Dessa valdes då de ansågs relevanta för att belysa både de intäkter och kostnader, samt för- och nackdelar som de nya masterprogrammen medför och som kan tänkas vara relevanta. Frågeställningen lyder såsom följande:

Vad är effekterna av att utländska studenter söker sig till svenska masterutbildningar och är detta kostnadseffektivt för individen och samhället?

Utöver detta komma diskussion även föras utifrån den nationella strategin för internationalisering av högre utbildning.

1.2. Teori, metod och material

Den teori som kommer att användas i uppsatsen är huvudsakligen humankapitalteori och denna utgår ifrån Gary S. Becker's *Human Capital* (andra upplagan, 1975). Humankapitalteorin kommer att presenteras utifrån ett livscykelperspektiv med fokus på hur utländska studenters kostnader för utbildning påverkas då de inte behöver bekosta terminsavgifter och hur detta påverkar deras livsinkomster. Teorin kommer dessutom att modifieras så att den anpassas till utländska studenter i analyskapitlet. Förutom att utgå ifrån humankapitalteori kommer även de samhällsekonomiska intäkterna och kostnaderna att diskuteras utifrån den s.k. samhällsekonomiska kalkylen för utbildningsinvesteringar.

Utifrån detta bör det framgå att uppsatsen är teoretiskt inriktad och främst kommer att diskutera fenomenen i det svenska utbildningssystemet utifrån relevant litteratur och teori. Statistik och material som används i uppsatsen är dels från Riksrevisionens *Rekryteringen av internationella studenter till svenska lärosäten* (RiR 2008:22), dels från Högskoleverkets *Det första året med ny utbildnings- och examensstruktur* (Statistisk analys nr 2009/1). Annan litteratur som kommer att användas är diverse publikationer från departementen, men även rapporter och artiklar som getts ut angående Bologna-deklarationen och utländska studenter i Sverige generellt sett.

1.3. Definitioner av centrala begrepp

Begrepp som är centrala för uppsatsen är *free mover*, *studentmobilitet* och *masterexamen*. De betydelser som uppsatsen utgår ifrån är som följer:

En *free mover* är en "fritt resande student [...] som utanför etablerade utbytesavtal söker sig till svensk högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå" (RiR 2008:22, sid. 13). Dessa kommer även att benämnas fritt resande studenter i uppsatsen. Detta innebär således att studenten själv söker sig till utbildningar inom Sverige, vilket därför har konsekvenser för antagning m.m. vilket kommer att belysas senare i uppsatsen.

Studentmobilitet är ett bredare begrepp och innefattar både *free movers* och studenter inom utbytesavtal mellan enskilda lärosäten och inom utbytesprogram och innebär att en student vistas i ett annat land än dess ursprungsland för att studera under en viss period eller en hel utbildning (Regeringskansliet 2007, sid. 46).

Ett annat begrepp som kan behöva förtydligas är begreppet *masterexamen*. I uppsatsen kommer detta att referera till de tvååriga examina om 120 högskolepoäng som ges på avancerad nivå, och inte de ettåriga examina på avancerad nivå som även finns (dvs. vad som tidigare var s.k. breddmagister eller djupmagister (HSV analys nr 2009/1)). Detta sker i den mån det går att separera de två. De tvååriga utbildningarna på avancerad nivå kommer att gå under benämningen masterutbildningar. Det är även möjligt i det svenska utbildningssystemet att läsa fristående kurser på avancerad nivå utan att ha tagit ut en kandidatexamen.

1.4. Avgränsningar

Uppsatsen kommer att avgränsas till att enbart analysera utländska studenter på masterutbildningar. Således kommer utländska studenter som befinner sig inom grundläggande nivå eller inom forskarutbildning att bortses ifrån. Uppsatsen berör även främst *free movers* som kommer ifrån länder utanför EES-området då det inom EU är förbjudet att ta ut högre avgifter för EU-medborgare, än för medborgare i det egna landet. Fritt resande studenter från länder inom EU/EES kan också komma att innefattas i de fall då det är relevant eller svårt att bortse ifrån. Fritt resande studenter som studerar i Sverige i enlighet med Sidas biståndsstrategi bortses också ifrån då deras syften med studierna kan vara annorlunda.

1.5. Disposition

Uppsatsen inleds med en introduktion till Bolognaprocessen ur ett historiskt perspektiv, dvs. processens grundidéer samt hur dessa har implementerats i det svenska systemet och vilka konsekvenserna har blivit. I kapitel tre följer en teorigenomgång, med fokus på humankapitalteori men även på teori som inbegriper områdena samhällsekonomi och offentlig ekonomi. I kapitel fyra analyseras incitamenten och kostnaderna för individen och samhället och slutligen i kapitel fem kommer jag att diskutera effekterna av den höga andelen utländska studenter på masterutbildningar och hur detta relaterar till de svenska målen för Bolognaprocessen samt vilka slutsatser uppsatsen har uppnått. Källförteckningen återges i kapitel sex.

2. Bologna processen: för en bättre utbildning

I detta kapitel kommer bakgrunden till analysen att belysas. I avsnitt 2.1. presenteras bakgrunden till Bologna processen. Hur processen har sett ut i Sverige presenteras i avsnitt 2.2. I avsnitt 2.3. ges en kort översikt över hur det utländska studentunderlaget i Sverige har förändrats sen Bologna processen inleddes, framförallt då det kommer till fritt resande studenter från länder utanför EES-området.

2.1. Bakgrund

Bologna processen infördes i Sverige inför höstterminen 2007, men påbörjades långt tidigare genom möten och beslut i Sorbonne (1998), Bologna (1999), Prag (2001), Berlin (2003) och Bergen (2005) (Cardoso et al. 2007, sid. 3). Målsättningen med Bologna processen är:

”The Bologna Process aims at creating a European Higher Education Area, where internal mobility of students, teachers, and administrative staff is facilitated, whose competitiveness attracts students from outside and contributes to the broader aim of turning Europe into a leading knowledge-based society” (Cardoso et al. 2007, sid. 3).

Målet med utbildningsreformen är således att skapa ett område för högre utbildning som dessutom attraherar studenter från andra länder utanför området. Samtidigt ska det även bli enklare för studenter inom området att förflytta sig för utbildning.

Bologna processen inleddes redan 1999, och har ratificerats av 45 länder (2006) inom både EU och EES-området (dvs. EU-länderna inklusive Norge, Island och Liechtenstein). Bologna processen ska leda till ett flertal mål för Europa, bl.a. social och ekonomisk tillväxt, samtidigt som den ska berika det europeiska medborgarskapet och Europas kultur (Gérard 2008, sid. 5). De centrala mål som sattes upp för Bologna processen var (Cardoso et al. 2007, sid. 2-3):

- Införandet av en gemensam struktur för examina, dvs. av en kandidat-, en master- samt en doktorsexamen, vilka ska bygga på varandra.
- Ett gemensamt betygssystem för att underlätta för mobilitet mellan olika länder, samt även för att öka transparensen i utbildningen. Detta ska även leda till att det

blir lättare att vidareutbilda sig samt att etablera sig på arbetsmarknaden efter avslutade studier.

- Gemensamma kvalitetsstandarder för institutioner och program.
- Utvecklandet av utbytesprogram för studenter och personal.
- Att bygga ut processen för att kunna samarbeta med andra delar av världen.

Det är förbjudet för andra länder inom den Europeiska Unionen att ta ut högre avgifter för studenter från andra medlemsländer (Gérard 2008, sid. 10). Inom Europa är det numera enbart Sverige, Finland och Norge som inte har infört avgifter för studerande från länder utanför EES-området (Andersson 2008, sid. 56). För många av de länder som har avgifter utgör inkomsten från dessa en del av exporten av tjänster (Prop. 2008/09:1, sid. 115). Detta implicerar således att utbildningsmarknaden är en potentiell inkomstkälla för många länder vilket också skapar incitament att rekrytera utländska studenter.

2.2. Bolognaprocessen i Sverige

I och med införandet av Bologna har det blivit lättare för studenter både från Europa och utanför att söka till utbildningar inom Europa. I riksdagens proposition *En ny värld – en ny högskola* (2004/05:162, sid. 32) framgår värdet av internationaliseringen av den högre utbildningen:

”Internationalisering av högre utbildning under senare år hänger framför allt samman med globalisering av ekonomi, arbetsmarknad, ökad internationell rörlighet bland människor samt ett ökat internationellt inslag i många yrken. Globaliseringen skapar nya möjligheter, men också en skarpare konkurrens. I denna utveckling måste Sverige stärka sin ställning genom att konkurrera med kunskap, kompetens, kreativitet och kvalitet”.

Dessa är således grundvalarna för den svenska nationella strategin. Internationalisering i sig medför högre kvalitet och fler perspektiv i utbildningen som förväntas ”ge bättre kunskaper” (Prop. 2004/05:162, sid. 26). Målen med den nationella strategin för internationalisering beskrivs i samma proposition som ”att främja kulturell förståelse och att främja utbildningens kvalitet” (Prop. 2004/05:162, sid. 57).

Målen ska uppfyllas genom ett antal delmål: att lärosätena ska erbjuda en utbildning av hög kvalitet som är konkurrenskraftig internationellt sett, genom ökad rekrytering av utländska studenter, att öka studenternas anställbarhet efter studierna, att svenska studenter i högre grad

studerar utomlands samt att arbetet med internationalisering ska ingå i universitetens och högskolors kvalitetsarbete (Prop. 2004/05:162, sid. 59-62). Den nationella strategin implementerades sedan i det svenska högskolesystemet av de enskilda lärosätena (RiR 2008:22, sid.15). För högskolan innebär det även att "[d]e utländska studenterna för in andra och nya perspektiv i undervisningen, och erbjuder en möjlighet för de svenska studenterna att lära känna andra kulturer och skapa ett nätverk i andra delar av världen" (HSV 2008:7 R, sid. 27). Svenska studenter blir även bättre förberedda för studier på forskarnivå då deras kunskaper i det engelska språket ökar (HSV 2008:7 R, sid. 27). En ökad rekrytering av utländska studenter medför då även att svenska studenter får fördelar och blir internationaliserade på hemmaplan.

I Sverige förändrades examensstrukturen redan 1 juli 2007, dvs. inför höstterminen 2007. Det gavs dock möjlighet för de studenter som redan påbörjat en utbildning att fortsätta denna inom den påbörjade examensstrukturen eller att övergå till det nya systemet.

Bolognaprocessen innebär även att antalet utbildningsprogram på avancerad nivå med engelska som huvudspråk för undervisningen har ökat från 480 stycken vid 31 lärosäten år 2007 till 530 stycken vid 33 lärosäten år 2008. Ungefär hälften av dessa är inom området teknik (RiR 2008:22, sid. 22). Men många av programmen är även inom samhällsvetenskap/ekonomi och juridik (HSV 2008:7 R, sid. 13). Ungefär hälften av alla program på avancerad nivå ges vid Lunds Universitet, Stockholms Universitet, Kungliga Tekniska Högskolan och Göteborgs Universitet (HSV 2008:7 R, sid. 13). Den ökade andelen masterprogram på engelska leder därför till att rekryteringsbasen kan ökas för svenska universitet och högskolor. Tabell 1 visar fördelningen av engelskspråkiga masterprogram som erbjudits under 2007 och 2008:

Tabell 1. Engelskspråkiga program på avancerad nivå som erbjöds höstterminen 2007 och höstterminen 2008 fördelade per utbildningsområde och procentandel.

Utbildningsområde	HT 2007 (andel i procent)	HT 2008 (andel i procent)
Teknik	48	46
Samhällsvetenskap/ekonomi/juridik	25	26
Naturvetenskap	16	17
Humaniora	3	3
Medicin/vård	3	2
Tvårvetenskap	3	4
Konstnärligt område	2	2

Källa: HSV 2008:7 R, sid. 14.

Den svenska regeringen har sedan 1997 satt upp mål för hur många studenter inom teknik och naturvetenskap som de svenska lärosätena ska utbilda för att arbetskraft med utbildning inom dessa områden ska öka. Det har dock visat sig svårt att uppfylla målet och 2007 utbildades 61 667 studenter inom ämnet, jämfört med de 65 640 studenter som var målet (Prop. 2008/09:1, sid. 80-81). Det går därför att diskutera om utbudet av masterprogram inom teknik och naturvetenskap bör vara så högt.

2.3. Utvecklingen av antalet utländska studenter i Sverige

Det som dock är intressant och relevant för denna uppsats är hur antalet utländska studenter har förändrats, framförallt sedan 2007, samt i vilken mån detta berör studenter på avancerad nivå. Sveriges andel av de utländska mobila studenterna i världen låg på ca. 1,4 % både under år 2000 och år 2004. Detta motsvarar dock en stor ökning av utländska studenter då antalet utländska studenter i världen totalt sett ökat med 41 % mellan år 2000 och år 2004 (HSV 2007:9 R, sid. 10).

Under läsåret 2004/2005 fanns det 13 000 fritt resande studenter i Sverige varav 42 % var från Kina, Pakistan, Indien, Norge och Finland (HSV 2007:9 R, sid. 19). Detta kan ses i förhållande till de 17 000 fritt resande studenter som fanns i Sverige läsåret 2006/07, vilket således är en ökning med 4 000 studenter utanför utbytesavtal på enbart två läsår. Bland de

fritt resande studenterna bestod en stor del av ökningen av studenter från Asien (HSV 2008:07 R, sid. 19). Och detta trots att Bologna-processen ännu inte hade implementerats i Sverige.

Riksrevisionsverkets rapport (RiR 2008:22) visar på att antalet inresande studenter i Sverige har ökat under de senaste tio åren, från ungefär 3,1 % till 7,3 % av det totala antalet studenter i Sverige. Under läsåret 2006/07 studerade 28 000 utländska studenter i Sverige, vilket kan jämföras med läsåret 2004/05 då 25 000 utländska studenter bedrev studier i riket (OECD stats 2009-04-20). Andersson (2007, sid. 96) nämner att Sverige har relativt färre internationella studenter än genomsnittet i många utvecklade länder.

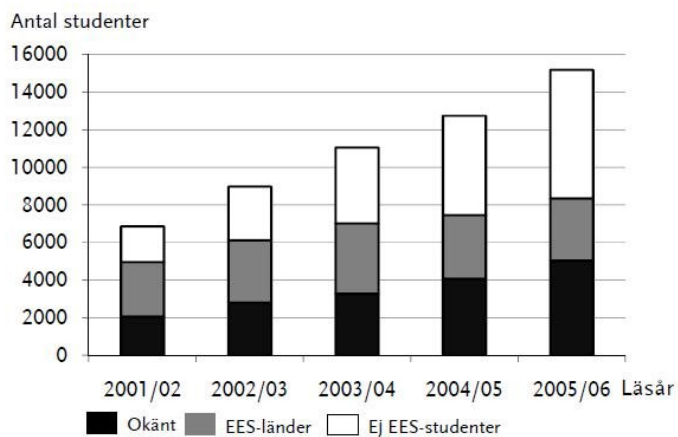
I Högskoleverkets analys (nr 2009/1) av den nya examensstrukturen framkom det att 7 700 studenter totalt hade påbörjat masterprogram under läsåret 2007/08. Av dessa var 61 % av de nyregistrerade studenterna på masterprogrammen studenter från andra länder än Sverige, eller ungefär 4700 studenter (HSV nr 2009/1, sid. 7). Tabell 2 visar statistik över andelen utländska studenter på avancerad nivå på de största lärosätena i Sverige.

Lärosäte	Antal nybörjare på masterprogram	Utländska studenter i %
BTH	490	99%
Chalmers	1 301	37%
Göteborgs Uni.	711	42%
KTH	1 111	95%
Linköpings Uni.	552	66%
Lunds Uni.	913	70%
Stockholms Uni.	681	42%
Umeå Uni.	262	58%
Uppsala Uni.	588	40%

Tabell 2. Masterstudenter vid svenska lärosäten (källa: HSV nr 2009/1, sid. 7.)

Det lärosäte som har högst andel utländska studenter är Blekinge Tekniska Högskola som har 99 %, vilket motsvarar 485 utländska studenter. Andelen utländska studenter är således hög på många masterprogram efter utbildningsreformen. Det vore dock relevant för uppsatsens del att veta hur många av dessa som är fritt resande studenter samt hur många av dem som kommer från länder utanför EES-området. I Riksrevisionsverkets rapport (RiR 2008:22, sid.

21) finns det ett diagram som visar fördelningen av alla de fritt resande studenterna utifrån var de härstammar från, och som återges i diagram 1.

Källa: Högskoleverket.

Diagram 1. Diagram över ursprungsregion för fritt resande studenter (Källa: HSV 2008:22, sid. 21).

Enligt Diagram 1 härstammade ungefär 7 000 fritt resande studenter läsåret 2005/06 från länder utanför EES-området. Hur detta har utvecklats sedan dess är dock svårt att veta, men under år 2007 beviljade Migrationsverket ungefär 14 500 uppehållstillstånd för studier (dvs. ett tillfälligt uppehållstillstånd primärt för studier, som kan sökas för ett år i taget) (RiR 2008:22, sid. 34). Av dessa borde även en del ha beviljats till fritt resande studenter. Omkring 73 % av uppehållstillstånden beviljades studenter från Kina, Pakistan, Ryssland, Indien, Iran, Kanada, Bangladesh, Nigeria, Turkiet och Kamerun (RiR 2008:22, sid. 34), dvs. till medborgare i länder utanför EES-området. Det kan antas att även resterande del av tillstånden gjorde detta, då medborgare inom EU/EES får uppehålla sig inom andra EU/EES-länder utan tillstånd. Men många av dessa studenter kan mycket väl också studera på utbytesprogram.

Hur många av dessa fritt resande studenter som läser på masterprogram kan dock vara svårare att uppskatta. En uppskattning som gjorts är att utav de 9 600 fritt resande studenter som kommer från länder utanför Norden, så studerade en majoritet av dem på avancerad nivå (HSV 2008:7 R, sid. 18). Utifrån detta går det att antaga att många av studenterna på masterprogram i Sverige är fritt resande studenter, som reser utom ramarna för utbytesavtal. Detta är ett antagande som jag kommer att utgå ifrån i uppsatsen.

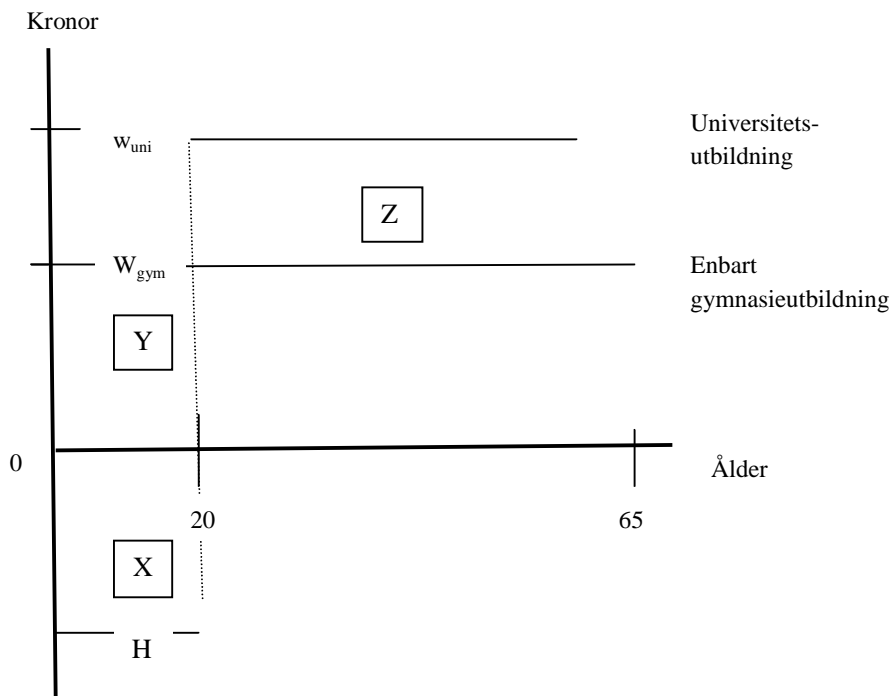
3. Teoretiskt ramverk

I detta kapitel kommer det teoretiska ramverket för uppsatsen att utvecklas. Tyngdpunkten för detta ligger därvid på den s.k. humankapitalteorin för investeringar i utbildning. Teorin har utvecklats av Gary S. Becker (1975), men det är framförallt hur denna framställs i George J. Borjas' *Labor Economics* (2008) som kommer att användas i uppsatsen. Först kommer de individekonomiska incitamenten och kostnaderna för högre utbildning att belysas. Därefter behandlas de samhällsekonomiska aspekterna på utbildningsinvesteringar och slutligen, och i den mån det är relevant, även offentligekonomiska aspekter på utbildningsinvesteringar.

3.1. Individens utbildningsinvesteringar

Humankapitalteori innebär att utbildning kan ses som en ekonomisk investering som leder till högre produktivitet för individen. Denna är förknippad med olika kostnader under tiden som den pågår, men förväntas även att ge framtida avkastning för individen i form av högre lön än vad individen skulle ha erhållit utan utbildningsinvesteringen. Utbildning är även förknippat med lägre arbetslöshetstal och högre inkomst för individen (Borjas 2008, sid. 246).

Detta kan observeras i ett livscykelperspektiv och visas i Figur 1. Individ A väljer att enbart skaffa sig en gymnasieutbildning och antas då ha samma lön genom hela livet, medan individ B som skaffar sig en universitetsutbildning initialt kommer att ha kostnader för sin utbildning, men därefter antas få högre lön (Becker 1975, sid. 23-24). Detta kan delvis förklaras av att individ A värderar inkomst idag högre än inkomst imorgon, medan individ B istället förväntar sig kompensation för sin utbildningsinvestering som överstiger inkomsten idag (Borjas 2008, sid. 248-249).

Figur 1. Figur över potentiell inkomst för en individ med gymnasieutbildning respektive universitetsutbildning (Källa: Borjas 2008, sid. 248).

I Figur 1 illustrerar ytan Y de indirekta kostnader som individen har för sin utbildning, dvs. alternativkostnaden eller vad som även kallas "foregone earnings". Detta är alltså vad individen skulle ha erhållit ifall denne inte genomförde utbildningsinvesteringen och istället arbetade. Ytan X illustrerar de direkta kostnader som individen ställs inför, såsom kostnader för studieavgifter, böcker samt även extrakostnader som tillkommer för bostad och transporter under studietiden och som individen annars inte haft om denne inte utbildat sig (Borjas 2008, sid. 247). Den större ytan Z är vad individen tjänar på att utbilda sig jämfört med att inte göra det, och består således av den inkomstökning som individen antas få efter genomförd utbildning, dvs. $w_{uni} > w_{gym}$.

Trots att figuren visar skillnaden mellan vad en individ med enbart gymnasieutbildning och en individ med universitetsutbildning tjänar, så är figuren ändå relevant i uppsatsen. Hädanefter kommer dock enbart utbildningsbeslutet att investera i en kandidatexamen kontra en masterexamen att presenteras.

Nuvärdet av individens livsinkomst netto, dvs. efter kostnaderna för investeringen, kommer att se olika ut beroende på hur mycket utbildning individen skaffar sig. Det krävs att nuvärdet av livsinkomsten efter en masterexamen är större än vad nuvärdet av livsinkomsten är efter en kandidatexamen för att individen ska välja att investera i en masterutbildning (Borjas 2008, sid. 248-249). För en individ som enbart skaffar sig en kandidatexamen och således inte studerar vidare på avancerad nivå kan nuvärdet av livsinkomsten beräknas så här (modifierad efter Borjas 2008, sid. 248):

$$PV_{kand} = -H - H / (1+r) - H / (1+r)^2 + w_{kand} / (1+r)^3 + w_{kand} / (1+r)^4 + w_{kand} / (1+r)^5 + \dots \\ + w_{kand} / (1+r)^n$$

där n är antalet perioder som individen arbetar, r är diskonteringsräntan som individen möter och w_{kand} är lönen som individen får efter en kandidatexamen. H innebär de kostnader som individen har för att tillbringa ytterligare ett år i skolan, dvs. både direkta och indirekta kostnader. I Figur 1 som är något stiliserad antas det att individen kommer att ha samma lön genom hela livet.

Diskonteringsräntan spelar en betydande roll för vilket beslut individen tar när det gäller att fortsätta att studera eller inte. Ju högre denna ränta är, desto lägre sannolikhet är det att individen kommer att fortsätta studera eftersom nuvärdet av framtida livsinkomster blir lägre. Omvänt innebär detta att ju lägre räntan är, desto högre sannolikhet är det att individen studerar vidare. Detta beror på att en individ som har en hög diskonteringsränta värderar framtida inkomst lågt (Borjas 2008, sid. 249).

Men vad är det då som avgör hur hög en individs diskonteringsränta blir? För individen är det främst marknadsräntan (den ränta individen kan låna pengar till) och individens tidspreferens som avgör. Skillnader mellan olika individer kan vara svåra att förklara, men studier antyder att fattigare familjer har en högre diskonteringsränta än vad rikare familjer har, men annars är det svårt att förklara vad som påverkar en individs tidspreferenser i allmänhet då dessa sannolikt varierar (Borjas 2008, sid. 249).

Nuvärdet av livsinkomsten om man inkluderar en masterexamen kommer att se annorlunda ut. Eftersom individen redan har en kandidatexamen så blir det ett helt nytt investeringsbeslut

som individen måste beakta. Individens utbildningsbeslut måste även ta hänsyn till att de indirekta kostnaderna för studier har ökat, då alternativkostnaden individen ställs inför ökar med utbildningsnivån. Det blir då relativt dyrare för individen att fortsätta sina studier. Nuvärdet av individens livsinkomst efter en masterexamen beräknas som följer (modifierad efter Borjas 2008, sid. 248):

$$PV_{\text{master}} = -H - H / (1+r) + w_{\text{master}} / (1+r)^2 + w_{\text{master}} / (1+r)^3 + \dots + w_{\text{master}} / (1+r)^n$$

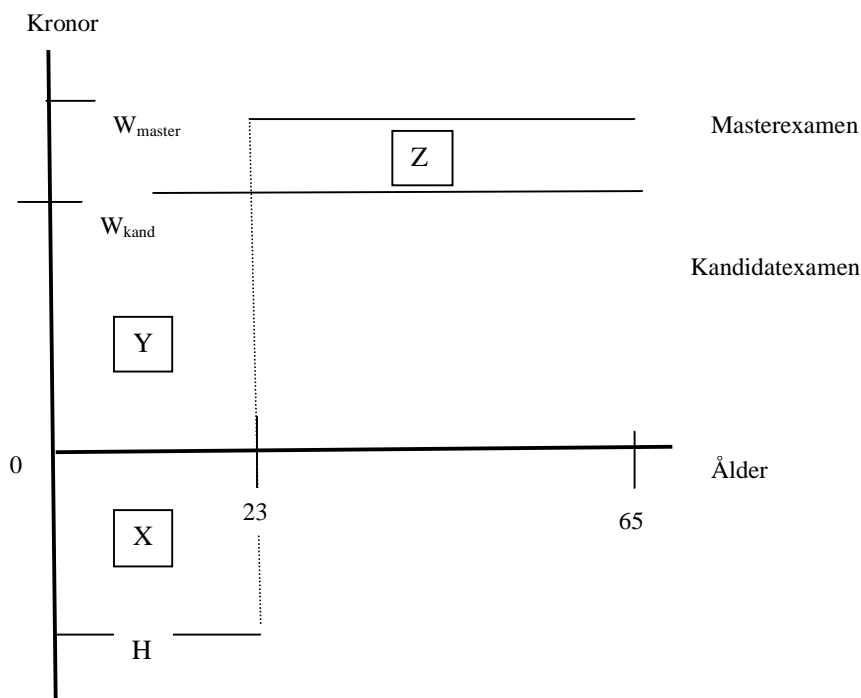
n är fortfarande antalet perioder som individen arbetar eller studerar, r är den diskonteringsränta som individen möter och termen H omfattar nuvärdet av de direkta och indirekta kostnaderna som individen ställs inför vid investeringen i en masterutbildning. Ekvationen består i detta fall av kostnader för två år eftersom det är hur lång tid det förväntas ta för en individ att studera till en masterexamen inom det nya utbildningssystemet. Kostnaderna H kan förväntas vara högre vid investeringsbeslutet för en masterexamen än för en kandidatexamen eftersom alternativkostnaden ökar med den tidigare utbildningsinvesteringen (Borjas 2008, sid. 251). Det är även möjligt att de direkta kostnaderna för individen blir högre om det är dyrare att utbilda sig på avancerad nivå kontra grundnivå.

Individens beslutsregel för att investera i en masterutbildning blir således att investera i utbildning om (modifierad efter Borjas 2008, sid. 249):

$$PV_{\text{master}} > PV_{\text{kand}}$$

Det antas dessutom att individens lön efter en avslutad masterexamen är högre än för en individ med enbart en kandidatexamen, eftersom arbetsgivarna måste kompensera studenterna för deras kostnader för den högre utbildning på avancerad nivå som de har skaffat sig (Borjas 2008, sid. 247). Hur detta kan förväntas se ut visas i Figur 2. I Figur 2 antas det dessutom att livsinkomsten för en individ efter masterexamen inte är relativt mycket högre än för en individ med enbart en kandidatexamen. Detta hänger dock samman med kompensationen,

eller lönepremien, som individen får för sin utbildningsinvestering (Borjas 2008, sid. 247) vilket kan skilja sig åt beroende på val av land, arbetsgivare eller utbildning och då kommer även storleken på område Z att variera.

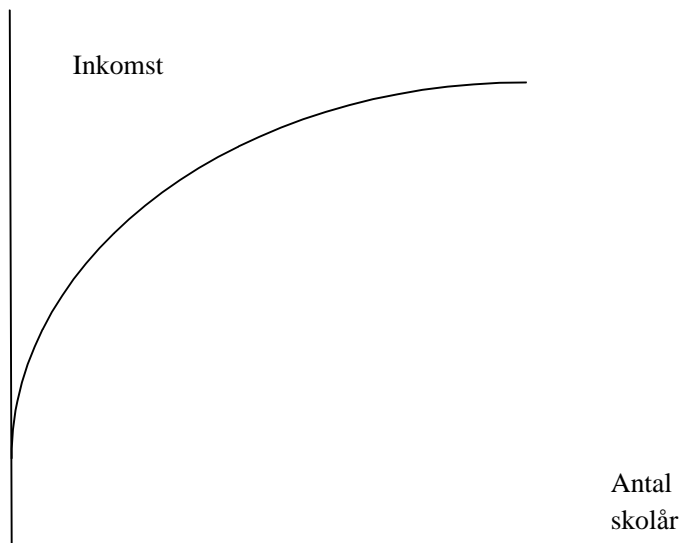

Figur 2. Figur över potentiell inkomst för en individ med kandidatexamen respektive masterexamen (Källa: modifierad efter Borjas 2004, sid. 248).

Individen i Figur 2 gör sitt investeringsbeslut senare än individen i Figur 1 vilket innebär att individen har färre år att få avkastning på sin utbildningsinvestering. Således kan både inkomsten och kostnaderna vara större för en individ som skaffar sig en masterexamen, än en som enbart väljer att utbilda sig till en kandidatexamen. Men hur väljer individen hur länge den ska studera?

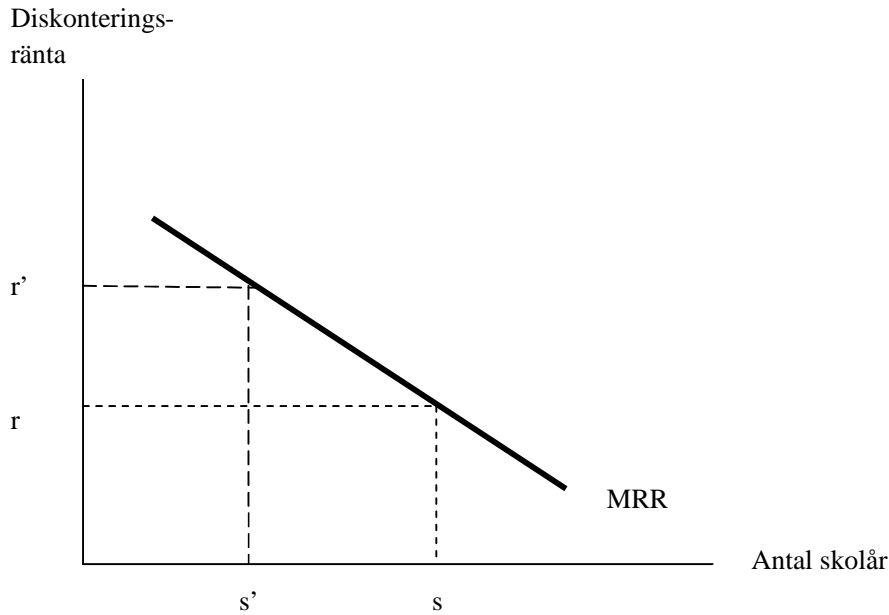
Hur länge en individ väljer att studera kan illustreras med hjälp av ytterligare en figur, Figur 3, som beskriver "the wage-schooling locus", eller hur mycket en arbetsgivare är villig att betala en specifik arbetare för varje nivå av utbildning (Borjas 2008, sid. 250):

Figur 3. "The wage-schooling locus" beskriver att ett större antal skolår förväntas ge en högre inkomst.

Lutningen på "the wage-schooling locus" avgör hur mycket inkomsten ökar om individen studerar ytterligare ett år, vilket även är individens "marginal rate of return" av utbildning (fortsättningsvis benämnd MRR). The wage-schooling locus är konkav och därför minskar individens MRR med antalet skolår (Borjas 2008, sid. 251). Lönsamheten för individen att investera i ytterligare ett skolår minskar då i takt med att de redan gjorda investeringarna ökar. Individens MRR kan relateras till individens diskonteringsränta för att få fram det optimala antalet skolår som individen väljer. Detta illustreras av Figur 4 (Borjas 2008, sid. 252):

Figur 4. MRR-kurvan och diskonteringsränta avgör hur länge en individ kan förväntas att studera.

Enligt Figur 4 kan en individ med lägre diskonteringsränta förväntas studera längre än vad en individ med högre diskonteringsränta gör. Där diskonteringsräntan skär MRR-kurvan benämns även för stoppregeln och är det optimala antalet skolår som individen väljer att studera utifrån individens diskonteringsränta (Borjas 2008, sid. 252). Dock påverkas individens beslut att studera även av andra faktorer än bara inkomst, och MRR kan påverkas av förändringar i både ekonomiska och sociala förhållanden vilka kan påverka ersättningarna för olika yrken (Borjas 2008, sid. 252).

Ett viktigt resonemang kring detta är att individer kan ha olika diskonteringsräntor och/eller olika MRR (Borjas 2008, sid. 253). Ett antagande är att individer med högre "ability" (ungefär begåvning) har en MRR-kurva som ligger längre åt höger jämfört med en individ med lägre ability. Således tjänar mer begåvade individer mer på att stanna kvar längre i skolan. Detta innebär att ability och utbildningsinvesteringar kan väntas vara positivt korrelerade om inga andra skillnader föreligger (Becker 1975, sid. 87). Någon närmare diskussion kring vad ability innebär kommer inte att ges här.

Det kan även tänkas att MRR-kurvan ligger inom ett intervall, dvs. att MRR-kurvan har en viss spridning och att individen inte vet var den kommer att hamna i detta intervall. Detta innebär att avkastningen på utbildningen blir behäftad med risk, och en riskavers individ

därmed kommer att gardera sig och skaffa sig mindre utbildning än vad den genomsnittliga MRR-kurvan implicerar.

För att sammanfatta så väljer individen att fortsätta att utbilda sig om nuvärdet av livsinkomsten för en masterexamen överstiger nuvärdet av livsinkomsten för en kandidatexamen, vilket även beror på diskonteringsräntan som individen möter samt individens ability.

3.2. Samhällsekonomiska kalkyler över utbildningsinvesteringar

Det är inte bara individens avkastning som påverkas av om individen utbildar sig mer eller inte, utan även samhällets. Detta tar sig uttryck i att individens produktivitet antas öka ju mer denne utbildar sig och således påverkar detta även den samlade produktionen i hela samhället (Björklund et al. 2000, sid. 136). Högre nivå av utbildning i samhället implicerar därmed en högre samhällelig produktion och i slutändan även högre BNP.

Den samhällsekonomiska avkastningen på utbildning beror därmed på hur mycket som individens produktivitet ökar efter utbildningsinvesteringen. Denna produktivetsökning kan mätas av individens totala lönekostnad för arbetsgivaren jämfört med en individ som inte har den aktuella utbildningen. Den totala lönekostnaden innefattar således individens bruttolön men även arbetsgivaravgiften som anställningen ger upphov till.

Anledningen till att den totala lönekostnaden används som måttstock är att den antas bero på löntagarens produktivitet (Björklund et al. 2000, sid. 137) eftersom lönen antas spegla individens marginalproduktivitet. Detta kan jämföras med den individekonomiska kalkylen som baseras på individens nettolön (samt vilka andra tjänsteförmåner eller pensionsrättigheter denne kan få). Detta implicerar således att samhällets och individens intäkter av utbildning är olika (Bosworth, Dawkins & Stromback 1996, sid. 244).

Samhällets kostnader omfattar alla de direkta och indirekta kostnader för utbildning som utbildningstiden ger upphov till, t.ex. kostnader för minskad produktion under utbildningstiden men även de reella resurser som används för att tillhandahålla utbildningen. Till de samhällsekonomiska kostnaderna hör således direkta resurskostnader för skolgången, t.ex. lärare och lokaler, men också de kostnader som staten har när de subventionerar studielån och den alternativkostnad som studietiden medför då individen troligtvis inte

producerar något åt samhället (Björklund et al. 2000, sid. 137). Detta innebär att kostnaderna för utbildning även kommer att skilja den individekonomiska och den samhällsekonomiska kalkylen åt.

Om man räknar fram den diskonteringsränta som gör att nuvärdet av samhällets bruttointäkter och nuvärdet av dess bruttokostnader blir lika, dvs. vad som brukar benämnas för internräntan, så ger det ett mått på hur stor samhällets totala avkastning på utbildning är (Björklund et al. 2000, sid. 137). Det bör även påpekas att den samhällsekonomiska avkastningen tenderar att vara lägre än vad den individekonomiska är i många länder (Björklund et al. 2000, sid. 137).

Det finns även andra intäkter som kan behöva beaktas i en samhällsekonomisk kalkyl över utbildning, då det kan finnas externa effekter som indirekt påverkar samhällets intäkter. Björklund et al. (2000, sid. 137) nämner bland annat att individer med högre utbildning kan ha en positiv effekt på användandet av andra produktionsfaktorer denne kommer i kontakt med, eller att föräldrar med hög utbildning tenderar att påverka sina barns utbildningsnivå.

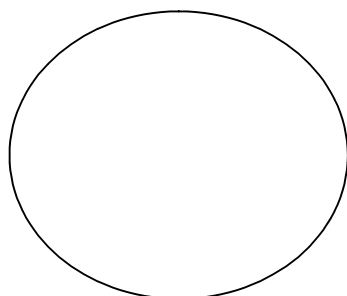
För att ge en bättre översikt över skillnaderna mellan de individekonomiska och de samhällsekonomiska incitamenten och kostnaderna för högre utbildning, återges de här i en tabell (efter Bosworth, Dawkins & Stromback 1996, sid. 244):

	Samhället	Individen
Intäkter	Framtida direkta produktivitetstänkter (i form av högre bruttolön) Externaliteter	Högre nettolön Icke-monetära intäkter, t.ex. genom självförverkligande
Kostnader	Produktionsbortfall under studietiden Resurskostnader för utbildningen inklusive eventuella subventioner	Indirekta kostnader pga. inga inkomster under studietiden (skillnaden mellan nettolön utan utbildning – bidragen) + studentens direkta kostnader för utbildning (terminsavgifter etc.).

Tabell 3. Tabell över intäkter och kostnader av utbildning för samhälle och individ

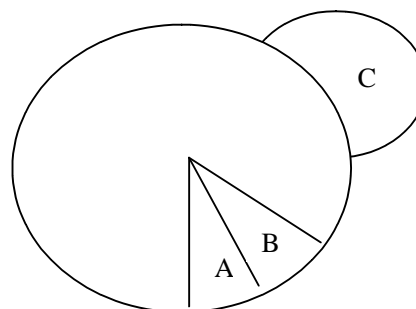
Ett annat sätt att illustrera hur samhällets kalkyl över utbildningsinvesteringar ser ut visas de något stiliserade figurerna 5 & 6. I fallet då landet inte alls investerar i högre utbildning så kommer landets BNP att se ut som i Figur 5. Däremot om landet investerar i högre utbildning så kan det tänkas att landets BNP skulle se ut som i Figur 6.

Utan utbildningsinvestering

Figur 5. Figur över landets BNP utan utbildningsinvestering

Med utbildningsinvestering

Figur 6. Figur över landets BNP med utbildningsinvestering

I Figur 6 antas BNP expandera med ytan C när samhällets totala produktion ökar i framtiden, men BNP påverkas även av ytorna A & B, dvs. de direkta och indirekta kostnader som investeringen i utbildning medför i nuläget. De direkta kostnaderna är t.ex. kostnader för lokaler och lärare, medan de indirekta kostnaderna är alternativkostnaden för utbildningsinvesteringen, dvs. produktionsbortfallet då individerna utbildar sig. Detta medför att tidsperspektivet även skiljer intäkterna och kostnaderna åt.

De huvudsakliga skillnaderna mellan individens och samhällets kalkyl över utbildningsinvesteringar ligger i att individen beräknar sin avkastning efter skatt och att samhället beräknar sin inklusive skatt (Bosworth, Dawkins & Stromback 1996, sid. 244). Dessutom står samhället möjligtvis för en stor del av den direkta resurskostnaden för utbildningen. Troligtvis använder samhället även en lägre diskonteringsränta än vad individen gör eftersom samhället inte behöver oroa sig för den risk och den ofullständiga information som individen möter vid utbildningsvalet vilket är avgörande för individens framgång med investeringen. Dock kan samhället stå för en annan sorts risk med utbildningsinvesteringen då

de ej vet om individen kommer att använda sig av sin utbildning i yrkeslivet eller om individen väljer att arbeta ett annat land.

3.3. Offentligekonomiska aspekter på utbildningsinvesteringar

De offentligekonomiska aspekterna när det gäller utbildning rör intäkter och kostnader som stat, kommuner och landsting budgeterar för. Dessa är inte desamma som de samhällsekonomiska aspekterna, då de offentligekonomiska aspekterna enbart rör de effekter av utbildningsinvesteringar som uppkommer på offentliga budgetar, medan den samhällsekonomiska kalkylen måste beakta fler kostnader och intäkter för utbildningsinvesteringen.

De offentligekonomiska aspekterna täcker därför in ersättningen till lärosäten som de får per student, men även de budgeterade summor som går till Migrationsverket och Svenska Institutet för handläggning av uppehållstillstånd och stipendier för de utländska studenterna.

För den offentliga ekonomin är viktiga faktorer effektivitet och kvalitet. Dvs. att kostnaderna, både direkta och indirekta (i form av tidsåtgång) ska hållas nere, samtidigt som utbildningen ska nå upp till de uppsatta målen (Landell 2000, sid. 9).

3.4. Kort sammanfattning av det teoretiska ramverket

Av de olika teoriavsnitten i uppsatsen framgår det vilka de olika intäkts- och kostnadsposterna är som kan ingå i den individekonomiska respektive den samhällsekonomiska kalkylen för utbildningsinvesteringar. Dessa antas således påverka individens respektive samhällets utbildningsbeslut.

Det framgår också att man bör förvänta sig skillnader mellan både de intäkter och de kostnader som rör individen respektive samhället. I kapitel fyra kommer det teoretiska ramverket över individens och samhällets kalkyl över utbildningsinvesteringar att användas för att analysera de beslut som kan tänkas ligga till grund för den stora andelen utländska studenter på masternivå i Sverige.

4. Analys av incitament och kostnader

I kapitel tre presenterades teori som är relevant för att diskutera och problematisera frågeställningen. I avsnitt 4.1. kommer jag att börja med att redogöra för de individekonomiska incitamenten och kostnaderna och därifrån försöka belysa varför så många utländska studenter väljer att studera på masternivå i Sverige samt vilken effekt det har för individen. Därefter kommer de samhällsekonomiska incitamenten och kostnaderna att belysas utifrån det teoretiska ramverket i avsnitt 4.2. för att försöka förklara effekten av de utländska studenterna på avancerad nivå. De offentligekonomiska aspekterna behandlas i avsnitt 4.3., och i avsnitt 4.4. kommer analysen att sammanfattas.

4.1. Individens incitament och kostnader

Det man först och främst bör begrunda är hur den utländska studenten påverkas av masterutbildningen, dels i form av hur dess livsinkomst förändras, dels hur individens direkta och indirekta kostnader förändras. I uppsatsen kommer incitamenten och kostnaderna att analyseras utifrån flera olika scenarion; (1) om individen väljer att inte studera till en masterexamen, (2) om individen väljer att studera till en masterexamen i hemlandet, (3) om individen väljer en masterutbildning i Sverige eller (4) om individen väljer en masterutbildning i ett annat land än Sverige eller hemlandet, som t.ex. i Storbritannien. De olika scenariona inverkar olika både på individens livsinkomst och de direkta och indirekta kostnaderna vilket kommer att framställas i uppsatsen.

Det kan även tänkas att individen har att välja på olika finansieringsalternativ för studierna, såsom stipendier eller lån, som måste beaktas i individens utbildningsval, och som kan ha konsekvenser för val av utbildningsland. Effekterna av valet av Sverige som utbildningsland kommer slutligen att belysas.

4.1.1. Individen väljer att inte studera vidare på en masterutbildning

Om studenten väljer att inte studera vidare på en masterutbildning så har individen inga kostnader för fortsatta studier, varken direkta eller indirekta, men samtidigt får individen heller inte någon inkomstökning, vilket fler studieår leder till enligt humankapitalteorin.

Detta skulle dock kunna vara effektivt från individens synpunkt ifall arbetsgivarna i landet där individen väljer att arbeta inte premierar individen för en masterexamen, och därmed skulle en kandidatexamen vara mer effektivt för individen från kostnadssynpunkt. Detta eftersom individen inte behöver bekosta två års studier till i högskolan utan att bli premierad för detta i arbetslivet. Således har individen inga ekonomiska incitament att fortsätta studera. Däremot om arbetsgivarna premierar individen för utbildningsinvesteringen, kan detta implicera att individen gör ett felaktigt val om individens diskonteringsränta är tillräckligt låg och dess ability tillräckligt hög. Detta kan även bero på om individen är riskavers eller inte.

4.1.2. Individen väljer att studera till en masterexamen i hemlandet

Om individen istället väljer att studera till en masterexamen i hemlandet skulle dess utbildningsinvestering se annorlunda ut i jämförelse med en investering i enbart en kandidatexamen. Investeringsbesluten beror på både på den framtida livsinkomsten men även på de direkta och indirekta kostnaderna för studierna.

Incitamenten för individen blir då den inkomstökning som utbildningen ger upphov till och beror precis som tidigare nämnts på hur arbetsgivarna i landet premierar en masterexamen i jämförelse med en kandidatexamen. Beroende på inkomstfördelningen och lönestrukturen i hemlandet, men även hur denna ser ut i andra länder individen kan välja att arbeta i, så blir det mer eller mindre lönsamt för individen att utbilda sig till en masterexamen.

De direkta kostnader som individen ställs inför är kostnader för en eventuell flytt för att kunna studera på en masterutbildning, vilket i så fall ger upphov till merkostnader för boende och uppehälle under de år som utbildningen fortgår. Om utbildningen inte är avgiftsfri så tillkommer dessutom studieavgifter som påverkar de direkta kostnaderna i individens kalkyl över utbildningsinvesteringen.

Individen skulle då ha indirekta kostnader i form av alternativkostnaden för studierna, dvs. vad individen kunde ha gjort med sin tid annars. Beroende på de direkta kostnadernas storlek,

kan andra alternativ som individen ställs inför att bli relativt billigare fortsatta studier. Fortsatta studier i hemlandet kanske då inte är det alternativ med högst nuvärde av framtida livsinkomst som individen kan välja.

4.1.3. Individen väljer att studera till en masterexamen i Sverige

Det tredje scenariot är att den utländska studenten söker och blir antagen till en masterutbildning i Sverige. Precis som med studierna i hemlandet så medför masterutbildningen både direkta och indirekta kostnader för individen, men också, enligt teorin, incitament i och med att livsinkomsten förväntas bli högre efter avslutade studier.

Eftersom den svenska högskolan inte tar ut avgifter för studenter så kan det tänkas att de direkta kostnaderna för studierna minskar jämfört med om individen valde att studera i ett land som tar ut terminsavgifter. Dock kan det även vara möjligt att individen måste betala mer för boende och uppehälle i Sverige än i sitt hemland, beroende på vilka ekonomiska förhållanden som individen kommer från ifråga om hemlandet är relativt billigare eller dyrare än vad Sverige är. Detta påverkar också de direkta kostnaderna så att de blir högre eller lägre än för studierna i hemlandet. Eftersom många av de utländska masterstudenterna i Sverige som uppsatsen berör kommer från länder i Asien och Afrika skulle det kunna tänkas att det blir relativt dyrare för dem att vistas i Sverige jämfört med i sitt hemland.

Av betydelse för den utländska studenten är också hur dess studier finansieras vilket påverkar både de direkta och indirekta kostnaderna för studierna, men även i slutändan den framtida livsinkomsten. Om den utländska studenten får stipendium för sina studier i Sverige, så innebär det att de direkta kostnaderna för studierna minskar då studenten inte behöver finansiera merkostnaderna för boende och uppehälle själv.

I individens kalkyl över utbildningsinvesteringen bör det även beaktas att stipendier minskar alternativkostnaden, eller de indirekta kostnaderna, för att studera vidare då studierna i Sverige blir relativt billigare till vad individen annars skulle kunna göra med sin tid. Framförallt om stipendiet enbart gäller i Sverige, då blir det relativt billigare att studera i Sverige jämfört med i något annat land. Om studenten däremot har ett stipendium som gäller i vilket land som helst, skulle det fortfarande kunna vara mest effektivt för individen att välja att studera i Sverige då fler kostnader skulle kunna betalas med hjälp av stipendiet.

Stipendier är inte det enda sättet som individen kan bekosta sin utbildning i Sverige med, utan den utländska studenten kan även välja att ta lån i sitt hemland för sina studier utomlands. Detta gör att alternativkostnaden för att studera blir högre då studier blir relativt dyrare, men även att den framtida livsinkomsten blir lägre, då individen måste betala tillbaka lånet under en längre tid. Beroende på hur hög marknadsränta individen får låna till i jämförelse med individens diskonteringsränta så kan detta även påverka valet av utbildningsland. Är individens internränta liten kanske den framtida livsinkomsten inte blir tillräckligt hög för att täcka utbildningsinvesteringen och det blir mer kostnadseffektivt för individen att inte studera i Sverige. Detta behöver inte alls vara fallet, utan det kan även tänkas att det trots allt blir relativt billigare att studera i Sverige även med lån, beroende på vilka andra alternativ individen ställs inför.

Huruvida studenten väljer att studera i Sverige trots att utbildningen kan vara mer kostsam än i hemlandet och avkastningen osäker, kan bero på om individen är riskavers eller inte. En individ som är riskavers torde, om kostnaderna blir relativt högre, välja att inte studera i Sverige, medan en student som är mer av en "risk-lover" skulle, trots att den framtida avkastningen på en masterexamen kan vara osäker, ändå välja att studera på avancerad nivå i Sverige. Detta skulle också kunna bero på att individen överskattar sin egen förmåga (och därmed sin egen MRR), medan det kan tänkas att en riskavers individ istället underskattar sig själv och därmed väljer att avstå från fortsatta studier i Sverige.

4.1.4. Individen studerar till en masterexamen i ett annat land än Sverige eller hemlandet

Slutligen så kan det tänkas att individen väljer att studera i ett annat land än i hemlandet eller Sverige, som t ex i Storbritannien, där högre utbildning är avgiftsbelagd. Detta kan leda till väsentliga skillnader för individen både i form av avkastningen på och kostnaderna för utbildningsinvesteringen, men också på hur studierna är finansierade.

Då individen studerar på en masterutbildning som är avgiftsbelagd, kan kostnaderna bli betydande beroende på vilken typ av skola individen väljer. Vissa universitet och utbildningar i Storbritannien är avsevärt dyrare än andra för utländska studenter kontra inhemska medborgare (plugga-utomlands.se, 2009-05-25). Beroende på hur höga avgifterna är, kan de därmed öka de direkta kostnaderna för studierna jämfört med att studera i t.ex. Sverige eller

hemlandet då terminsavgiften räknas in i studiekostnaderna. De indirekta kostnaderna för studierna i Storbritannien påverkas även av storleken på de direkta kostnaderna. Är de direkta kostnaderna höga minskar alternativkostnaden för andra aktiviteter eller investeringar och dessa blir då relativt billigare till att studera i Storbritannien.

Huruvida investeringen blir lönsam beror även på hur mycket nuvärdet av individens framtida inkomst ökar av utbildningsinvesteringen i Storbritannien. Har det stor betydelse för humankapitalutvecklingen och avkastningen att masterutbildningen genomfördes i just Storbritannien, eller hade individen fått lika stor avkastning på sin masterexamen om individen hade valt att studera någon annanstans? Då Storbritannien har flera topprankade universitet (Andersson 2008, sid. 33), kan det tänkas att avkastningen på en masterexamen i Storbritannien kan vara högre än i Sverige. Andersson (2008, sid. 70) tar upp hur stor den privata årliga avkastningen är för en student som direkt efter gymnasiet påbörjar högre studier i bl.a. Sverige och Storbritannien (2003). I Sverige ligger denna på ca. 8 %, medan den i Storbritannien ligger på ungefär 19 %. Således kan man anta att det finns skillnader i avkastning även för studenter som genomgått en masterutbildning. Detta påverkar nuvärdet av individens livsinkomst och kan trots höga direkta kostnader göra att en masterutbildning i Storbritannien har det högsta nuvärdet för individen, dvs. det som förväntas ge högst avkastning.

Detta är avgörande för individens val: var maximeras de diskonterade livsinkomsterna i relation till de diskonterade direkta och indirekta kostnaderna? Vilket nuvärde är högst och därför det alternativ som individen ska välja? Men detta beslut är också behäftat med risk, vilket gör att många individer kanske hellre väljer att utbilda sig i ett land med lägre direkta kostnader för studier för att inte fatta ett beslut som senare visar sig olönsamt.

4.1.5. Andra bestämningsfaktorer som kan påverka individens val av studieland

Enligt humankapitalteorin väljer individen den utbildningsnivå som maximerar nuvärdet av livsinkomsten (Borjas 2008, sid. 247). Men på en global utbildningsmarknad påverkas valet även av att individen kan välja att studera i det land där individen maximerar detta nuvärde. Detta kan dock vara svårt att veta för individen, då denne kanske inte känner till sin egen förmåga, eller fullt ut kan veta hur livsinkomsten eller kostnaderna för

utbildningsinvesteringen kommer att se ut. Därför kan det tänkas att individen kan ha andra incitament i val av utbildning och studieland.

I en undersökning som Svenska Institutet gjorde år 2007 om utländska fritt resande masterstudenter framkom det också att valet av utbildningsland kan bero på vad universiteten erbjuder för utbildningsinriktningar, om det är lätt att få uppehållstillstånd men också hur universiteten ligger till i rankinglistor (SI & HSV 2007, sid. 44). För studenter från Asien och Latinamerika, dvs. länder utanför EES-området, var rankinglistor ofta det som avgjorde valet av studieland och inriktning (SI & HSV 2007, sid. 45). Dessa studenter var också de som var mest priskänsliga om utbildningen var avgiftsbelagd (HSV 2007, sid. 88). Att Sverige har välrenommerade universitet som är avgiftsfria verkar således vara en avgörande faktor för dessa studenter i valet av utbildningsland.

4.1.6. Individekonomiska effekter av studier på masternivå

De individekonomiska effekterna för de utländska studenterna är att humankapitalet hos dem ökar till en relativt låg kostnad samt att deras förväntade livsinkomst ökar. Utbildningens avkastning beror slutligen på hur nuvärdet av livsinkomsten ser ut i landet där individen väljer att arbeta (Borjas 2008, sid. 322). Detta påverkas även av hur inkomstbeskattningen ser ut i landet där individen väljer att arbeta vilket påverkar individens avkastning (Landell 2000, sid. 17) då individen beräknar sin avkastning efter skatt. Detta innebär att i länder med relativt hög skattesats, förväntas individens avkastning vara lägre (Landell 2000, sid. 16-17). Det blir då mest effektivt för individen att bjuda ut sitt humankapital i det land där nuvärdet av livsinkomsten (inklusive kostnader för flytten) beräknas bli som högst (Borjas 2008, sid. 322). Det behöver således inte vara optimalt för individen att återvända till sitt hemland för att arbeta efter avslutade studier, men heller inte att stanna kvar och arbeta i Sverige.

De samlade individekonomiska effekterna blir därmed att ju högre kompensation för utbildningen som individen får efter att ha studerat i Sverige i relation till de kostnader utbildningen medför, desto effektivare blir det ekonomiskt för individen att studera i Sverige. De utländska studenter som väljer att studera i Sverige gör då detta för att det är effektivt ur den individekonomiska kalkylen för utbildningsinvesteringar. Så länge så är fallet kommer antalet utländska studenter på avancerad nivå troligtvis att öka. Däremot är individens (men också samhällets) avkastning på utbildning relativt låg i Sverige (Andersson 2008, sid. 70),

vilket kan ge en negativ effekt på hur många som väljer att stanna och arbeta i Sverige efter avslutade studier.

4.2. Samhällets incitament och kostnader

”Det svenska näringslivet möter en allt intensivare konkurrens i takt med den tilltagande globaliseringen. För att Sverige skall fortsätta att vara ett attraktivt land att bedriva utbildning och produktion i finns ett uttalat behov av kontinuerlig kompetensförsörjning. Välutbildade akademiker är en grundförutsättning för ett konkurrenskraftigt näringsliv. Investeringar i utbildning är lönsamma för samhället.” (Prop. 2004/05:162, sid. 27)

Ovanstående citat poängterar hur viktig utbildning är för näringslivet i ett samhälle. Detta innebär att det finns ett flertal incitament för samhället att få individer att investera i högre utbildning, inte minst då utbildning antas öka den samlade produktionen i samhället och därmed också landets BNP. Därmed kan det föreligga starka skäl till att rekrytera utländska studenter till studier i Sverige, när antalet inhemska studenter i Sverige minskar. Problem uppstår om de utländska studenterna efter avslutade studier väljer att arbeta i ett annat land. Då är det stor risk att utbildningsinvesteringen blir olönsam för samhället då det inte tjänar på att utbilda studenter som sedan väljer att arbeta någon annanstans.

I den samhällsekonomiska kalkylen över utbildningsinvesteringar kan man analysera hur samhällets incitament och kostnader påverkas av de utländska studenterna, samt deras antal men även av hur de utländska studenterna bekostar sina studier i Sverige. Analysen kommer att utgå från alternativen (1) att inga utländska studenter studerar på masterutbildningar i Sverige, (2) att ett bestämt, begränsat antal utländska studenter gör det samt (3) att antalet utländska studenter är obestämt i förväg. Hur studenterna finansierar sina studier kommer även att analyseras i anslutning till detta. Detta kan t ex göras med hjälp av (1) Sverigespecifika stipendier bekostade av den svenska staten, eller (2) internationella stipendier som studenten kan använda i vilket land som helst. Lån kommer inte diskuteras i anslutning till den samhällsekonomiska analysen då utländska studenter inte har samma rätt till svenskt studiemedel som svenska medborgare har. Att de utländska studenterna väljer att studera här, kan leda till andra externaliteter såsom internationalisering av den högre utbildningen och att sprida demokratiideal till medborgare av andra länder m.m., vilket också ska beräknas in i intäkterna av utbildningssatsningen. Det kan även tänkas att det finns ett

tidsperspektiv på externaliteterna då dessa kanske inte uppstår förrän ett tag efter avslutade studier och dessa måste då tas hänsyn till när man jämför dem med kostnaderna för utbildningssatsningen.

4.2.1. Samhället rekryterar inga utländska studenter

Om samhället väljer att inte rekrytera några utländska studenter till masterutbildningar i Sverige kan detta motsvaras av Figur 4 i teorikapitlet. Samhället står då inte för några kostnader för de utländska studenterna, men i gengäld får de heller inga intäkter av den produktivitetsoökning de utländska studenterna skulle kunna medföra. Det kan även tänkas att det inhemska studentunderlaget är litet och att masterutbildningen då innebär höga direkta kostnader per student. De totala resurskostnaderna för masterutbildningen skulle då kunna vara desamma även om studentantalet ökade. Masterutbildningarna skulle då vara ekonomiskt mer effektiva om fler studenter genomgick dem och efteråt kunde bidra till samhällets produktivitet.

Effekterna som det skulle kunna leda till är att färre studenter totalt studerar på masternivå (då samhället inte rekryterar några) vilket troligtvis skulle påverka utbudet av masterutbildningar och antalet inriktningar som finns mot ett minskat utbud. Bredden i utbildningar skulle då även kunna minska vilket skulle kunna påverka den inhemska efterfrågan på masterutbildningar totalt sett då utbildningarna inte längre matchar studenternas efterfrågan i lika hög grad. Antalet examinerade studenter minskar också, vilket kan leda till att arbetsmarknadens efterfråga inte möts.

4.2.2. Samhället rekryterar ett bestämt, begränsat antal utländska studenter

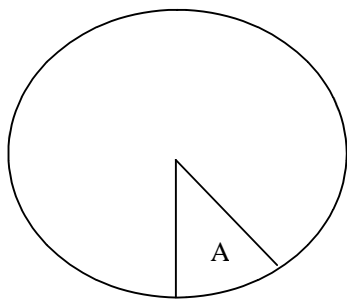
Om samhället däremot skulle rekrytera ett bestämt, begränsat antal utländska studenter till masterutbildningar i Sverige, skulle detta innebära att samhället fick stå för dessa studenters direkta kostnader för t.ex. lokaler och lärare. Är de utländska studenterna inte så många, utan att de kan rymmas inom ramen för befintliga masterprogram behöver de inte orsaka några direkta merkostnader för samhället, mer än hur kostnaderna ser ut i de offentligeconomiska

budgetarna genom det anslag lärosätena får per helårsstuderande och helårsprestation, samt andra samhällsekonomiska kostnader som ej härrör direkt till utbildningen.

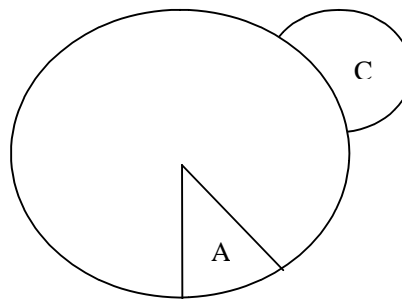
Antalet inhemska och utländska studenter påverkar de direkta kostnaderna som samhället står för, då staten betalar ut en viss summa till lärosätet för varje helårsstudent. Huruvida samhället bekostar mer av de utländska studenternas direkta kostnader för studier beror på om de utländska studenterna bekostar sina studier med stipendier. Om de bekostar masterutbildningen med stipendier från Sida eller Svenska Institutet innebär det att de direkta kostnaderna för samhället ökar med motsvarande belopp. Dock kommer den utländska studenten att spendera stipendiet inom landet, varvid det snarare sker en omfördelning genom studentens konsumtion. Är stipendierna istället internationella medför de inte några fler direkta kostnader för samhället, utan studenternas konsumtion bidrar till samhällets intäkter.

Huruvida samhällets investering i de utländska studenternas utbildning blir lönsam eller inte, beror på om de utländska studenterna väljer att stanna kvar i Sverige för att arbeta eller om de väljer att arbeta i ett annat land. Detta kan mycket väl bero på vilka insatser som samhället satsar och antalet kvalificerade jobb som de utländska studenterna kan söka både under och efter sina studier. Det är därför av stor betydelse hur migrationssystemet är utformat, och hur lätt det är för de utländska studenterna att få uppehållstillstånd för arbete efter sina studier. Det kan även tänkas att de insatser som kan sättas in om antalet utländska studenter är begränsat kan öka andelen utländska studenter som väljer att stanna. Detta beror dock också på hur stora resursinsatser det krävs för att göra detta.

Om de utländska studenterna väljer att stanna i Sverige efter avslutade studier, innebär det att samhället får intäkter i form av arbetsgivaravgifter och skatter som deras arbete genererar. Landets produktion ökar även då individer med mer humankapital förväntas ha en högre produktivitet än individer som besitter mindre humankapital. Då de inte hade arbetat i Sverige tidigare, är hela deras humankapital en ökning och inte bara en ökning från en lägre nivå (då individens produktivitet ökat genom högre utbildning). Figur 8 och 9 illustrerar landets BNP utifrån om de utländska studenterna väljer att stanna eller inte. Ytan B är inte inritad i de båda figurerna då det antas att de utländska studenterna befinner sig i Sverige på uppehållstillstånd för studier och inte för arbete. Således innebär deras studietid inget produktionsbortfall från samhällets synpunkt. Däremot går det att diskutera ifall resurserna för deras studier hade kunnat användas inom något annat utgiftsområde, men detta tillhör mer de offentligeconomiska aspekterna.

Figur 8. Individen lämnar Sverige efter studierna

Figur 9. Individen stannar i Sverige efter avslutade studier

I Figur 8 väljer de utländska studenterna att lämna landet efter avslutade studier. Detta innebär att samhället står för de direkta kostnaderna av utbildningsinvesteringen utan att få några intäkter av den. Detta är en förhållandevis kostsam situation för samhället, såvida inte detta kan ses som en del av biståndspolitik eller tillväxtstrategi som innebär att utbilda studenter från utvecklingsländer så de kan bidra till sitt eget lands ekonomiska tillväxt. Detta skulle i förlängningen kunna gynna Sverige genom t.ex. förbättrad handel eller goodwill för Sverige som nation. Detta är dock eventuella effekter som kan vara svåra att mäta, eller ens fastställa om de kommer att uppstå. Detta påverkar dock inte att det i slutändan är en situation som är ekonomiskt ogynnsam på kortare sikt för det svenska samhället.

Som illustreras i Figur 9 så innebär halvcirkeln C en ökning av BNP om de utländska studenterna väljer att stanna kvar i Sverige och arbeta. Detta är ifrån en kostnadssynpunkt effektivt för den svenska staten då den slipper bekosta de utländska studenternas grundutbildning, utan enbart behöver bekosta de direkta kostnaderna för masterutbildningen. Då det är tillåtet för utländska studenter att arbeta under studietiden är det möjligt att en del gör det och bidrar till samhällets produktion under sin studietid. Dock går detta att problematisera i och med om studenten tränger undan inhemska löntagare så kan det bli mer kostsamt för samhället.

4.2.3. Samhället rekryterar ett obestämt antal utländska studenter

Om antalet utländska studenter däremot är obestämt på förhand, innebär detta att universitet och högskolor genom sina takbelopp, men även efterfrågan på masterutbildningar utomlands, påverkar hur många utländska studenter som kommer att studera på masterprogram i Sverige. Detta betyder att om det inhemska studentunderlaget är litet kan högskolor och universitet trots allt maximera sina intäkter genom att fylla upp studieplatserna med utländska studenter upp till takbeloppet.

Antalet masterutbildningar och studieplatser kan då komma att bestämmas efterhand som antalet studenter på dessa ökar och leda till att utländska studenter är i klar majoritet på många utbildningar, vilket är en tendens som går att uttyda på en del masterprogram idag. Detta kan leda till att de direkta kostnaderna kan bli höga, och då att de direkta kostnaderna, A, i Figur 8 och 9 kan komma att öka. Även i detta fall är det avgörande för den samhällsekonomiska effektiviteten att en andel av de utländska studenterna väljer att stanna kvar i Sverige och arbeta för att samhällets utbildningsinvestering ska vara lönsam. Intäkterna av den andel som stannar och externaliteterna av alla de utländska studenterna måste då uppväga de totala direkta kostnader (inklusive stipendier) som de utländska studenterna ger upphov till, om detta således inte ingår i en biståndsstrategi. Internationella stipendier kan även här tänkas minska kostnaderna för samhället.

4.2.4. Samhällsekonomiska effekter av utländska studenter i Sverige

De samhällsekonomiska effekterna av det stora antalet utländska masterstudenter i Sverige påverkas av hur den samhällsekonomiska kalkylen över utbildningsinvesteringar ser ut och vilka intäkter och kostnader som behandlas i denna.

Intäkterna i kalkylen är att ett visst antal av de utländska studenterna förväntas att stanna i Sverige, men andra intäkter såsom externaliteter som de utländska studenterna ger upphov till påverkar också de totala intäkterna. Dessa kan dock vara svåra att kvantifiera. Hur många utländska studenter som väljer att stanna är svårt att veta, men i Riksrevisionens rapport (RiR 2008:22) behandlas att processen för att söka uppehållstillstånd för arbete är krånglig, då studenten egentligen måste återvända till sitt hemland för att därifrån söka ett arbetstillstånd. Praxis hos Migrationsverket har dock blivit att studenterna kan söka arbetstillstånd inom

Sveriges gränser, så länge deras uppehållstillstånd inte har gått ut (SOU 2006:87, sid. 175-176). Detta kan också tänkas påverka kostnaderna för högre utbildning då migrationsprocessen kan bli en resultatlös process, som innebär att färre studenter än optimalt kan komma att välja att arbeta i Sverige, vilket då har en negativ effekt på samhällets intäkter. Riksrevisionen tar även upp att lärosätena inte erbjuder de fritt resande studenterna svenskundervisning i stor utsträckning (RiR 2008:22, sid. 44-46). Svenskundervisning torde i hög grad kunna påverka den utländska studentens anställbarhet för svenska arbetsgivare (RiR 2008:22, sid. 44) och på så vis öka individens chanser att få arbete i Sverige och i därmed att välja att stanna i landet.

De samhällsekonomiska kostnaderna däremot består av alla de kostnader som uppstår när studenterna ska studera i landet och som samhället står för. Dessa är beroende av hur stort antal som väljer att studera i Sverige och kan därmed bli höga. Att samhällets kalkyl över utbildningsinvesteringar blir kostnadseffektiv förutsätter alltså att en del av de utländska studenterna stannar kvar och tillför sitt humankapital till den svenska samlade produktionen. Hur många av dessa utländska studenter som måste stanna för att det ska bli kostnadseffektivt för samhället är dock svårt att mäta utan data på exakt hur många fritt resande studenter från länder utanför EES som studerar i Sverige samt hur många av dessa som kommer att stanna kvar efter studierna, men också hur stora externaliteter de bidrar med och hur dessa kan värdesättas. Det betyder att avkastningen på samhällets investering blir osäker då det inte går att avgöra på förhand hur många som väljer att stanna. Då samhället har lägre diskonteringsränta än individen så kan effekten bli att samhället bjuder ut mer utbildning för att kompensera för osäkerheten. De direkta resurskostnaderna för en student kan även vara svåra att kvantifiera, vilket också kan ha en effekt i den samhällsekonomiska kalkylen över utbildningsinvesteringar och leda till att antalet utländska studenter blir ineffektivt högt eller lågt då kostnaderna är okända. Utifrån den nationella strategin för internationalisering som nämnts ovan och osäkerheten i samhällets utbildningsinvestering implicerar detta att antalet utländska studenter troligtvis kan vara aningen för högt för att vara samhällsekonomiskt effektivt.

Effekterna av om samhället bjuder ut för mycket utbildning på den globala utbildningsmarknaden kan bli att det kan ske en "free-riding effekt", när andra länder väljer att utbilda sina studenter i Sverige istället för att bygga ut sitt eget utbildningssystem i tillräcklig grad (Gérard 2008, sid. 10). Tillsammans med "konkurrens effekten" mellan länder om de mest begåvade mobila studenterna kan detta leda till att samhället lägger ner stora

resurser på att höja kvaliteten i utbildningssystemet för att öka humankapitalet (Mechtenburg & Strausz 2007, sid. 110), vilket sedan tillfaller andra länder när dessa studenter flyttar vidare, vilket kanske inte var det egentliga syftet med utbildningssatsningen. Detta kan isåfall vara fallet i det svenska högskolesystemet, men utan data går det inte avgöra detta. Effekten kan också tänkas vara liten då skillnaden mellan inresande och utresande studenter i Sverige är relativt liten i jämförelse med andra länder.

4.3. De offentligeconomiska incitamenten och kostnaderna

Samhällets och de offentliga institutionernas incitament och kostnader för masterutbildningar skiljer sig åt. Dels för att samhällets intäkter och kostnader består av alla de poster som de utländska studenterna bidrar till, medan de offentliga institutionernas intäkter och kostnader enbart består av de poster som återspeglas i deras budget även om ökade kostnader eller intäkter kan leda till andra utfall än de förväntade.

Samhällets incitament är således att öka den samlade produktionen i samhället, medan de offentliga institutionerna, såsom stat och kommun, istället har andra incitament. I detta avsnitt är enbart de budgeterade posterna för universitet och högskolor samt andra poster som rör de utländska studenterna av intresse.

4.3.1. Effekter av den offentligeconomiska kalkylen

De intäkter som universitet och högskolor har och som manifesterar sig i offentliga budgetar är att universitet och högskolor får ersättning för det antal helårsstudenter som studerar vid lärosätet, men också efter antalet poäng dessa tar, dvs. för helårsprestationerna (RiR 2008:22, sid. 57). Varje universitet och högskola har dock ett takbelopp mot vilket antal helårsstudenter och helårsprestationer avräknas mot (Prop. 2008/09:1, sid. 80). Lärosätenas incitament blir då att maximera sina intäkter under den aktuella perioden och att försöka utnyttja så mycket av det budgeterade beloppet som möjligt. Om det inhemska studentunderlaget då inte räcker till, kan det finnas incitament för lärosätena att fylla upp studieplatserna med studenter från andra länder (RiR 2008:22, sid. 63) vilket dock inte är direkt urskiljbart i de offentliga budgetarna och anslagen.

I Regeringens proposition *Utbildning och universitetsforskning: Förslag till statsbudget för 2009* framkommer det att ersättningsbeloppet till universitet och högskolor för antalet helårsstudenter och helårsprestationer ligger mellan 39 000 kr för studenter inom humaniora och ekonomi/samhällsvetenskap och 88 000 kr för studenter inom teknik och naturvetenskap (Prop. 2008/09:1, sid. 89), som är de vanligaste inriktningarna bland fritt resande studenter. Riksrevisionen visar i sin rapport istället en uppskattning, från Studieavgiftsutredningen, av de direkta resurskostnader som de fritt resande studenterna kostar, och som därmed skulle vara den faktiska kostnaden för studierna i Sverige. Denna ligger på ca. 80 000 kr per student (RiR 2008:22, sid. 57).

Den uppskattade ersättningen för masterstudenter som kommer från länder utanför EES-området uppgår således till ungefär 518 miljoner kronor för ett läsår (räknat i 2008 års ersättning till lärosätena), medan alla fritt resande studenter kostar den offentliga ekonomin 1,1 miljarder kronor (RiR 2008:22, sid. 58). Detta är relativt höga summor i jämförelse med att takbeloppet för den sammanlagda utbildningsvolymen i högskoleväsendet låg på 18,8 miljarder kronor under år 2007. Detta var dock inte fullt utnyttjat pga. ett lägre antal helårsstudenter och helårsprestationer än beräknat (HSV 2008:19 R, sid. 85).

Effekterna av detta blir då att lärosätena kan få incitament att rekrytera fler utländska studenter för att använda de outnyttjade resurserna. Huruvida det blir offentligekonomiskt effektivt beror på om de utländska studenterna kräver mer resurser än budgeterat per helårsstudent och helårsprestation och om de får plats inom ramarna för de befintliga masterprogrammen. Enligt de direkta resurskostnaderna som de utländska masterstudenterna står för, så kan det tänkas att de gör det.

Om man till dessa offentligekonomiska kostnader lägger till merkostnader som offentliga budgetar har i form av t.ex. stipendier, uppehållstillstånd för studier och andra omkostnader så implicerar detta att de offentligekonomiska kostnaderna för internationaliseringen av den högre utbildningen i Sverige kan bli betydligt högre än vad som framlagts här. Resurskostnaderna för de utländska studenterna innan de antagits till svenska lärosäten kan t.ex. vara höga inom handläggning då ett betydande antal söker utan att vara behöriga, eller då de antagna sedan inte dyker upp till studierna efter de antagits (RiR 2008:22, sid. 28-29). I vissa fall sker det även överintag av utländska studenter för att täcka upp eventuella bortfall så utbildningen ska kunna genomföras (RiR 2008:22, sid. 30) Samtidigt finns det ingen direkt uppföljning av rekryteringskostnaderna för de utländska studenterna (RiR 2008:22, sid. 55).

Detta implicerar att kostnaderna kan bli högre än de budgeterade om mer resurser måste läggas på detta. För att kunna avgöra den totala offentligeconomiska kostnadseffektiviteten av antalet utländska studenter borde dessa kostnader läggas till i kalkylen.

4.4. Sammanfattning av analysen

Analysen har påvisat att utländska studenter kan ha betydande incitament att studera på avancerad nivå i Sverige då deras direkta kostnader för studier är små, men även att det svenska samhället kan ha starka incitament att rekrytera utländska studenter som kan öka den inhemska produktionen.

Däremot bekostar det svenska samhället en stor del av de utländska studenternas studier och det är inte säkert att investeringen betalar sig fullt ut, då de utländska studenterna kanske inte väljer att stanna och arbeta i Sverige. Huruvida detta är lönsamt för det svenska samhället beror således på hur många det är som stannar och hur mycket de bidrar till den samhälleliga produktionen eller om kostnaderna för de utländska masterstudenter uppvägs genom andra slags intäkter än ekonomiskt värdeskapande sådana, som externaliteter då den svenska staten bidrar till en mer jämlik värld och att utbildningssatsningen då mer liknar en form av bistånd till utvecklingsländer än en förhoppning om enbart en strikt produktivitetssökning i samhället. Dessa kan dock vara svåra att kvantifiera.

De offentligeconomiska aspekterna innefattar budgetar inom högskolesystemet, vilka även har påvisat att ett stort antal utländska studenter ryms inom budgetramarna. Huruvida resursutnyttjandet blir effektivt beror på om alla de offentligeconomiska kostnaderna för de utländska studenterna ryms inom dessa. Effekten av detta beror på om de utländska studenterna tar upp mer eller mindre resurser i jämförelse med vad som är budgeterat, samt om resurserna skulle ha ett mer effektivt användningsområde i någon annan sektor än i utbildningssektorn.

5. Avslutande diskussion och sammanfattning

I denna avslutande del av uppsatsen kommer uppsatsens olika delar att knytas samman. Både analysen av individens och samhällets incitament och kostnader kommer att diskuteras i förhållande till frågeställningen: *Vad är effekterna av att utländska studenter söker sig till svenska masterutbildningar och är detta kostnadseffektivt för individen och samhället?* Men även de offentligeconomiska aspekterna kommer att beaktas. Ett alternativt synsätt till att utvärdera de utländska studenterna på masterutbildningar är att diskutera huruvida regeringens mål med utbildningspolitiken uppfyllts när det kommer till den nationella strategin och internationaliseringen av den högre utbildningen. Detta, tillsammans med områden för vidare studier kommer att avsluta uppsatsen.

5.1. Sammanfattning av effekterna av antalet utländska studenter på masternivå

De två viktigaste aktörerna på utbildningsmarknaden i Sverige är individen och samhället, vilka båda har incitament och kostnader för att maximera sin egen nytta. Dessa skiljer sig dock åt, då individen försöker maximera sin livsinkomst, medan samhället snarare försöker att maximera samhällets produktion och därmed dess intäkter. Detta gör att utgångspunkten för samhällets och individens utbildningsinvestering skiljer sig ifrån varandra.

Som visats i analysen så är en masterutbildning i Sverige en stor investering för individen, som, enligt teorin, bör leda till en högre framtida inkomst men som även pga. avgiftsfriheten i Sverige kan leda till lägre direkta och indirekta kostnader för individen, vilka även påverkas av finansieringssättet. Om studierna inte är behäftade med högre direkta kostnader än i hemlandet så kan individens utbildningsinvestering i Sverige visa sig vara lönsammare än i något annat land individen skulle kunna välja att studera i. Effekterna av detta blir att många utländska studenter väljer att söka sig till masterutbildningar i Sverige. Tillsammans med de många utbildningsinriktningarna på engelska som individen kan välja bland, gör detta Sverige till ett attraktivt land för utländska studenter att studera i.

För att masterutbildningen i Sverige ska vara kostnadseffektiv ur ett individekonomiskt perspektiv krävs alltså att nuvärdet av livsinkomsten efter studier är högre i Sverige än i något annat land. Individen kan också tänkas genomföra ytterligare ett beslut vid val av land att

arbeta i, vilket då inte påverkas av individens tidigare utbildningsbeslut och därmed kan hjälpa till att förklara varför individer väljer att studera i ett land för att sedan välja att arbeta i ett annat.

För samhällets del finns det även stora incitament, men också kostnader för de utländska studenterna som studerar i Sverige. Incitamenten består främst av förhoppningar om att kunna öka produktiviteten då kunskapsnivån och humankapitalet i landet ökar. Detta förutsätter dock att den stora andelen utländska studenter ges incitament att stanna kvar i landet och arbeta. Om de inte gör det så innebär det att samhället då enbart står för de direkta kostnaderna av utbildningsinvesteringen utan att få någon avkastning från denna. Samhällets utbildningsinvestering blir då osäker, varpå samhället kan tänkas bjuda ut mer utbildning.

Utifrån de offentligeconomiska aspekterna av den utökade masterutbildningen går det att diskutera huruvida de offentliga anslagen för utbildning utnyttjas effektivt. Enligt Regeringens proposition (2008/09:1) om *Förslag till statsbudgeten* så har inte alla universitet och högskolor använt de offentliga anslagen upp till takbeloppet under de senaste åren, vilket innebär att det fortfarande finns anslag i sektorn att ta av. Anledningen till att takbeloppet inte använts fullt ut, kan bero på det minskade studentunderlaget i landet men även på att studenternas helårsprestationer år 2007 varit lägre än tidigare år (se tabell i Prop. 2008/09:1, sid. 82). Det är lärosätenas ansvar ”att anpassa utbildningsutbudet efter studenternas efterfrågan och arbetsmarknadens behov” (Prop. 2008/09:1, sid.80). Den stora efterfrågan från utländska studenter kan då påverka lärosätena att erbjuda fler studieplatser än vad som vore samhällsekonomiskt effektivt för att de då ska kunna utöka sina egna anslag.

Utifrån offentligeconomiska aspekter vore detta effektivt för lärosätena, då de maximerar sin egen nytta. Dock går det även att fråga sig om resursutnyttjandet ändå är effektivt om studenterna som utbildas väljer att inte stanna kvar och då kanske det vore effektivare ur ett offentligeconomiskt perspektiv att minska anslagen i utbildningssektorn och använda dem inom en annan sektor där det t.ex. är stora budgetunderskott.

5.2. Kostnadseffektivitet

Syftet med uppsatsen är inte bara att utreda vilka effekter det har att så många utländska studenter väljer att studera i Sverige, men även om detta är kostnadseffektivt för individen, samhället och även den offentliga ekonomin. För att kunna avgöra om det är kostnadseffektivt

innebär att de olika kostnaderna och nyttorna ("benefits") måste relateras till varandra. Detta kan dock vara svårt att göra utan att kvantifiera dessa, varpå jag inte kommer att göra det här, utan att främst relatera kostnadseffektiviteten till vad som framkommit i analysen.

Individen har troligtvis stor nytta av sin utbildningsinvestering, vilken tar sig form i individens avkastning på utbildningen. Denna måste dock uppväga de kostnader som studierna orsakar, vilka kan visa sig lägre för masterstudier i Sverige än i ett annat land. Detta gör att individens nuvärde av framtida inkomster av utbildningen är positiv och utbildningen är därmed kostnadseffektiv för individen.

För samhället torde kostnadseffektiviteten bero på hur många av de utländska studenterna som väljer att stanna kvar efter avslutade studier, för att uppväga de kostnader som uppstår för de utländska studenternas utbildning. Således måste internräntan vara positiv för att utbildningssatsningen ska vara kostnadseffektiv. Detta är dock lite svårare att säga något om då data ej finns att tillgå över hur många av studenterna som väljer att stanna, samt exakt hur stora kostnaderna för de utländska masterstudenterna är.

Den offentliga ekonomins kostnadseffektivitet beror på om dess resurser används effektivt. Då antalet studenter ryms inom budgetramarna kan det tänkas vara så, men det går även att diskutera huruvida skattemedlen används effektivt då de används för att utbilda studenter som eventuellt inte stannar efter avslutade studier, vilket därmed kan förändra resultatet.

5.3. Den nationella strategin

Det går även att diskutera den stora andelen utländska studenter på avancerad nivå i anknytning till de mål som den svenska regeringen har satt upp för internationaliseringen av den svenska högskolan; att främja kulturell förståelse samt att höja utbildningens kvalitet. För att belysa måluppnåelsen kommer jag här att diskutera vad de utländska studenterna själva har erfårit och nämnt i studier gjorda av Riksrevisionen, Svenska Institutet och Högskoleverket samt utreda hur detta är relevant för uppsatsen.

Riksrevisionen kommer i sin rapport *Rekryteringen av internationella studenter till svenska lärosäten* (2008:22) fram till att det är svårt för utländska studenter och svenska studenter att mötas i utbildningssammanhang. Det torde framförallt vara observerbart på de masterutbildningar där andelen utländska studenter är förhållandevis hög. Måluppfyllelsen på

dessa utbildningar när det kommer till kulturell förståelse mellan inhemska och utländska studenter kan därför brista. Samtidigt kan kulturell förståelse mellan de internationella studenterna ändå ske vilket torde vara av stor betydelse. Måluppfyllelsen borde kunna förbättras genom att fler svenska studenter rekryteras till masterutbildningarna, vilket inte innebär att de utländska studenternas antal behöver minska. Detta främst vid de högskolor där andelen utländska studenter är som högst.

I Svenska Institutet och Högskoleverkets studie *Free-movers i Sverige 2007* framkom att 78 % skulle rekommendera andra att studera i Sverige i dagsläget, men att enbart 37 % av de tillfrågade skulle rekommendera andra att studera i Sverige om avgifter infördes. De främsta skälen till att studenterna då inte var villiga att betala för studierna var att studenterna ansåg att utbildningen hade låg kvalitet och låga krav, men även att lärarna var dåliga på engelska och att kurserna var dåligt organiserade (SI & HSV 2007, sid. 82 & 87). Studenternas åsikter behöver inte betyda att det svenska utbildningssystemet håller låg kvalitet, men då dessa studenter har studerat i något annat land tidigare kan det innebära att det svenska utbildningssystemet håller en förhållandevis låg kvalitet jämfört med vad studenterna har erfårit tidigare och vore villiga att betala för. I samma studie framgår det att ett av de främsta skälen för utländska studenter att välja Sverige som studieland är avgiftsfriheten, men även att utbildningen är på engelska och att det finns en passande inriktning (SI & HSV 2007, sid. 29). Eftersom ett flertal svenska universitet finns med i rankinglistor över världens toppuniversitet (se Andersson 2008, sid. 33), så torde kvaliteten i det svenska utbildningsväsendet trots allt vara relativt hög. Men om detta relateras till den s.k. konkurrens-effekten som nämnts tidigare, skulle detta kunna implicera att andelen utländska (men även inhemska) studenter tillsammans med ”kvantitets- och volymtänkande[t] i den högre utbildningen” (RiR 2008:22, sid. 19) är för högt för att kunna upprätthålla kvaliteten inom resursramarna när studentunderlaget är stort. Ökade resurser behöver dock inte nödvändigtvis betyda att kvaliteten inom utbildningssystemet förbättras.

5.4. Avslutning

Utifrån vad som har diskuterats i uppsatsen så framgår det att det behövs fler utredningar inom området, som syftar till att kvantifiera de kostnader och intäkter som de utländska studenterna medför för att bättre kunna uttyda de effekter som de utländska studenterna ger

upphov till. Därmed vore det möjligt att kvantifiera kostnadseffektiviteten av utbildningssatsningen närmare.

Hur många av de utländska studenterna som väljer att stanna kvar i Sverige är också ett område som jag hoppas att det kommer att utredas mer i framtiden, samt även vilka insatser som ska göras för att få dessa studenter att stanna kvar. Annars kan det tänkas ha negativ effekt på målen med den nationella strategin för internationalisering. Det skulle även vara intressant att se huruvida dagens kris i det finansiella systemet har någon effekt på hur antalet utländska masterstudenter i Sverige kommer att utvecklas över de kommande åren, då avkastningen på utbildning potentiellt kan komma att förändras.

6. Källförteckning

Andersson, Thomas (2008), *Globaliseringen och den högre utbildningen*, Stockholm: Underlagsrapport nr 10 till Globaliseringsrådet

Becker, Gary S. (1975). *Human Capital*, Andra upplagan, The University of Chicago Press, Chicago and London.

Björklund, A., Edin, P., Holmlund, B., Wadensjö, E. (2000), *Arbetsmarknaden*, Kristianstad: SNS Förlag.

Borjas, George J. *Labor Economics* (2008), Fjärde upplagan, New York: McGraw-Hill.

Bosworth, D., Dawkins, P., Stromback, T. (1996), *The Economics of the Labour Market*, Harlow: Addison Wesley Longman Limited.

Cardoso, A.R., Portela, M., Sá C., Alexandre F. (2007), *Demand for higher education programs: the impact of the Bologna Process*, CESifo Working Papers No. 2081, August 2007.

Gérard, Marcel (2008), *Financing Bologna, the Internationally Mobile Students in European Higher Education*, Cesifo Working Papers No. 2391, September 2008.

Högskoleverket (2009), *Det första året med ny utbildnings- och examensstruktur*, Statistisk analys 2009/1

Högskoleverket (2008), *Utländska studenter i Sverige*, HSV 2008:7 R.

Landell, Elin (2000), DS 2000:58, *Utbildningens omvägar – en ESO-rapport om kvalitet och effektivitet i svensk utbildning*, Stockholm: Regeringskansliet.

Mechtenburg, L., Strausz, R. (2007), *The Bologna Process: how student mobility affects multi-cultural skills and educational quality*, Int Tax Public Finance (2008) 15: 109-130

Regeringskansliet (2007), *Key issues for the European Higher Education Area – Social Dimension and Mobility*

Regeringens Propositioner (2005), Prop. 2004/05:162, *Ny värld, ny högskola*.

Regeringens Propositioner (2008), Prop 2008/09:1, *Utbildning och universitetsforskning: Förslag till statsbudget för 2009*

Riksrevisionen (2008), *Rekryteringen av internationella studenter till svenska lärosäten*, 2008:22.

Svenska Institutet & Höskoleverket (2007). *Free-movers i Sverige 2007*.

OECD stats, <http://stats.oecd.org/wbos/Index.aspx?DatasetCode=RFOREIGN> (2009-04-20)

Plugga-utomlands.se, http://www.plugga-utomlands.se/presentations/british_council.aspx (2009-05-25)